

MINNESARBETE – EN METOD FÖR ATT KOMMA ERFARENHETERNA PÅ SPÅRET

KARIN WIDERBERG

Frigga Haug, tysk feministisk sociolog, anmodar oss att borra oss igenom patriarkatets språk för att se och förstå erfarenheter på ett nytt sätt. I detta syfte har hon utvecklat en särskild metod, minnesarbete, som syftar till, utgår ifrån och innebär närhet i flera avseenden, i relationerna språk-materialitet, forskare-utforskad och forskare-forskningstema.

Före en diskussion av den variant av minnesarbete som jag tagit i bruk i denna bok vill jag presentera metoden mer generellt och diskutera dess möjligheter och begränsningar som ett feministiskt alternativ rörande kunskapsproduktion.

Som kollektivt projekt

Frigga Haug och hennes medarbetare betonar att en viktig anledning – kanske den viktigaste – till att patriarkatet reproduceras, är att vi inte ser kön och könsstrukturer. Vi tar dem för givna, som något naturligt. Följaktligen är det just detta, det vanliga och banala vi måste ta fatt i och skärskåda för att förstå hur vi alla deltar i dess reproduktion. Men det vanliga, det normala ser vi först då vi bryter häremot, bryter mot normerna, och det är sålunda dessa brott som kan bli nyckeln till en förståelse av det naturliga – i detta fall kön och könsstrukturer. Språket, det patriarkala språket i Haugs termer, står dock i vägen för denna förståelse. Problemet är inte kvinnors tystnad, som många andra feminister hävdar. Tvärtom, Haug menar att kvinnor pratar något alldeles våldsamt om det vardagliga men i ofarliga termer. Ska vi kunna problematisera kvinnors erfarenheter och se dem på ett annat sätt måste vi igenom den

språkliga fernissan. Ett sätt att få till detta är att arbeta med minnen.

Man arbetar i grupp och det är gruppen som bestämmer *temat*. Frigga Haug och hennes medarbetare har arbetat med teman som sexualisering av kvinnokroppen, moral, rädsla och ångest. Självt har jag arbetat med teman som sexuella övergrepp, resan till jobbet, att klä på sig och att kunna något. Högst varierande teman med andra ord, och utförda i varierande former. Metodens variationsmöjligheter såväl avseende teman som former ska jag återkoma till. Här vill jag först presentera metodens ursprungliga modell och hur den var tänkt att fungera.

När temat är bestämt kan olika medel användas för att sätta fart på minnena. Ibland en bild, ibland ett ordspråk, en text, en melodi. Varje deltagare skriver så ner ett eller flera minnen. Minnena ska handla om en konkret situation och vara konkret beskrivna. Med detta avses att värderingar, känslor, klichéer och analys ska undvikas. De tenderar nämligen att få oss att göra oss färdiga med temat – vi vet vad det handlar om – i stället för att gå vidare. Genom att vara konkreta kan vi uppnå närhet till och i temat. Men, och det är oerhört viktigt, genom *distans* till oss själva kan vi lättare se vad det hela handlar om. Distans bli här sålunda ett sätt att komma nära temat. Och de tekniker man använder är till exempel att skriva minneshistorien i tredje person. Att den färdiga minneshistorien – texten – under analysen blir allas egendom, skapar också distans men nu till det personliga. Den som skrivit historien – de kan vara anonyma för

att underlätta processen – ska inte förklara texten. Nu är det de andra som ska läsa in sina erfarenheter i minneshistorien. Häri genom övergår texten från att vara något personligt till att bli något subjektivt, det vi kan dela med varandra. Avsikten är dock inte att leta efter något entydigt, tvärtom är man ute efter alla variationerna på den subjektiva nivån, på temat i fråga. Minneshistorien fylls sålunda på och blir rik på mening. Det nya, subjektivt kollektiva minnet skrivs ned och blir föremål för en ny analys och så kan processen fortsätta tills man inte får fram något nytt. På detta sätt kan man arbeta med flera minnen på samma tema eller på olika delteman. Det är en arbetskrävande metod. Vill man verkligen gå på djupet med ett tema innebär det att gruppen måste arbeta tillsammans under en lång tidsperiod. Bakom de två böcker där denna metod använts på olika teman ligger sålunda flera års grupparbete (Haug 1987, Crawford m fl 1992).

Genom att forskaren samtidigt och på samma villkor som de övriga är forskningssubjekt och arbetar med ett tema som handlar också om henne, har man här lagt grunden för en metod som etablerar den närhet som feminister länge uttalat eftersträvat. Relationen vi och dom raseras, det handlar om oss och forskarens egna erfarenheter utgör en lika legitim och naturlig utgångspunkt som de övriga forskningssubjektens erfarenheter. Naturligtvis kan någon, gärna forskaren, komma att dominera vid val av teman och i analysen men detta kan man åtminstone delvis avhjälpa med olika tekniker (till exempel genom att alla får/ska tala och lika mycket). Genom att

minnena ska skrivas så konkret som möjligt och aldrig kan vara fel – ingen kan säga att man minns fel eller inte har rätt att minnas det man gör – läggs också grunden för att alla kan delta och ha något att komma med. Frigga Haug och gruppen runt henne har använt denna metod med framgång, hävdar de, även utanför akademiska sammanhang. Och det är, till skillnad från vad man kanske kan tro, inte en metod som bygger på att man behärskar språket, är intellektuell eller har lätt för att skriva. Tvärtom menar de att metoden fungerar bäst bland dem som aldrig skriver. Intellektuella har lätt att för snabbt tolka bort allting och den intellektuella färdigheten blir i det avseendet ett hinder för att se vad det egentligen handlar om. Metoden är sålunda i sig inte elitistisk eller klassavhängig. Det är tvärtom en metod som just genom de konkreta minneshistorierna kan synliggöra klass och ras på lika linje med kön. Det faktum att man helst ska arbeta tillsammans i grupp en så lång tid kan dock göra att långtifrån alla kvinnor kan avsätta den tid som krävs.

Förutom *tid* krävs *trygghet*. När man arbetar med metoden upptäcker man att så gott som samtliga teman är ytterst sårbara. Det kommer fort upp känsliga och oväntade ting. Man känner sig naken och avslöjad. Samtidigt är just detta en av förutsättningarna för att metoden ska fungera. Man måste våga vara ärlig och ta i sin egen sörja och lägga korten på bordet. Detta innebär att val av teman bör avgöras utifrån hur väl gruppen känner varandra och hur beredda de är att investera tid tillsammans. När jag undervisat i och använt metoden

i en mer tillfällig grupp studenter har jag varit noga med att välja odramatiska teman, som resan till jobbet, att klä på sig och att kunna något. Vidare har jag sett till att

Man känner sig naken och avslöjad. Samtidigt är just detta en av förutsättningarna för att metoden ska fungera.

minneshistorierna skrevs anonymt och på persondator och att vi i analysen förhöll oss anonymt till dem. Ändå kom mycket smärtsamt fram och då kunde anonymiteten också bli frustrerande. Man behövde kanske arbeta vidare med något i minnet, säga en del om det till de andra deltagarna, få deras reaktioner och höra hur de ser på det. Men detta skulle ha avslöjat en och i det avseendet kom anonymiteten att fungera som en munkavel. Samtidigt är anonymiteten en hjälp till att förvandla minnet från att bara vara en personlig egendom till ett subjektivt minne, något som vi alla kan göra till vårt.

Tid och trygghet är ömsesidigt avhängiga, och när någon av dem eller bägge saknas så måste *metoden varieras*. Detta gäller både de teman och de former som jag här varit inne på. Har man inte oceaner av tid till sitt förfogande kan man inte i analysen jobba med så många minnen. Alla måste givetvis skriva en minneshistoria men av dessa väljer man kollektivt ut någon eller några som man har lust att arbeta vidare med. Trots dessa inskränkningar är det min erfarenhet att metoden är ytterst fruktbar.

På de banala teman som jag jobbat med (resan till jobbet, att klä på sig, att kunna något) såg vi mycket nytt, så många teman och relationer som låg däri och som vi aldrig hade kunnat drömma om. Alla

På de banala teman som jag jobbat med (resan till jobbet, att klä på sig, att kunna något) såg vi mycket nytt.

önskade vi gå vidare och veta mer och flera av kursdeltagarna etablerade också efteråt egna minnesgrupper eller gjorde förstudier på sig själva (se längre fram en redogörelse för denna variant). För mig framstår metoden idag mer som en infallsvinkel än som en strikt modell som måste efterföljas till punkt och pricka. Använd odogmatiskt tror jag metoden har mycket att ge när det gäller att se och förstå erfarenheter. Att använda vissa av de ovan beskrivna teknikerna, om än i olika omfattning och i olika varianter, ser jag dock som en nödvändig förutsättning. Det är just det som gör det till en metod, dvs medvetet utvalda och utvecklade tekniker, för att arbeta med erfarenheter. Och det är i det avseendet metoden skiljer sig markant från medvetandehöjning, en annan metod utvecklad och använd inom kvinnorörelse och kvinnoforskning.

Medvetandehöjning som metod innebär att man i grupp tar upp personliga erfarenheter. Dessa jämförs och utgör ett underlag för diskussion av det politiska, det vi har gemensamt, i våra personliga erfarenheter. ”Det personliga är politiskt”, kvinnorörelsens slagord, kan också

användas som kännetecknen på denna metods grundsyn och målsättning. En metod som har inneburit oerhört mycket såväl för enskilda deltagare som för kvinnorörelsens och kvinnoforskningens utformning och politik. Men genom att steget från det personliga till det politiska görs mer direkt och utan en medveten omväg runt det subjektiva – vilket minnesarbetsmetoden syftar till – kommer man inte så långt som med minnesarbetsmetoden. De personliga erfarenheterna läggs bredvid varandra men man letar inte systematiskt och kollektivt efter det subjektiva elementet. Vidare inbjuder metoden mer till att det dramatiska än till att det alldagliga tas upp. Men naturligtvis har metoderna mycket gemensamt och när medvetandehöjning fungerar bra kan man erhålla kunskap på nivå med det som kan erhållas via minnesarbetsmetoden. Den sistnämnda ger dock genom sina inbyggda tekniker större garantier för att man varje gång verkligen får ny kunskap om erfarenheter. Detta saknar medvetandehöjningsmetoden, där är man mer prisgiven deltagarna och stämningen i gruppen.

Ett tema som varken de som arbetat med medvetandehöjning eller de som arbetat med minnesarbetsmetoden har kommit närmare in på är hur man kan förstå den erfarenhet som minnet handlar om. Är det, för att hårdra det, en direkt återgivning av det som hänt eller är det en rekonstruerad berättelse med många bottenar? Inte heller Haug problematiserar detta nämnvärt i den bok där hon redogör mest utförligt för metoden (Haug 1987). Antagligen beror detta på att denna problemställning om huruvida

minnena är sanna eller bara historier inte är avgörande för metodens fruktbarhet.

Syftet med metoden har aldrig varit att finna ut hur det verkligen är eller var utan att få oss att se förhållanden på ett nytt sätt.

En som har problematiserat detta med ett minnes relation till den så kallade verkligheten är Mark Freeman i en bok med titeln *Rewriting the Self* (Freeman 1993). Han har här valt ut ett antal högst olika självbiografier för att utifrån dessa diskutera hur jaget och dess utveckling konstrueras och förstås. Man lever episoder, hävdar han, men handlingen för den historia de ingår i vet man först efteråt. Minne är därför inte bara att återberätta det förgångna utan att ge mening åt det. Det är sålunda en tolkande handling vars målsättning är att få en utvidgad förståelse av jaget. Genom minnet skapas en ny relation emellan förgånget och nutid – han omtalar detta som en ny poetisk konfiguration – vars syfte är att ge form åt tidigare och nuvarande erfarenheter. Minnen från det förgångna är därför inte minnen av fakta, de är minnen av våra imaginationer av fakta. Synen på minnen som artefakta (Freud) som annat lagt sig över men som kan grävas fram, och bruket av arkeologi som metafor för detta, är han därför kritisk mot.

Det vi minns är bestämt av såväl språk som kultur. Som vuxna spelar språket en så avgörande roll i utformandet av en erfarenhet att vi får svårt att minnas något från vår barndoms förspråkliga tid. Mark Freeman menar att vi lärs upp i att glömma "the sensous past". Språk både artikulerar och fördunklar sålunda en erfarenhet. Kulturen å sin sida bestämmer vad som är viktigt och därmed vad vi minns. I olika kulturer och under olika historiska epoker minns man därför olika ting. Och personer från olika kulturer som delar en erfarenhet kan därmed minnas den helt olika. Mark Freeman problematiserar i denna bok inte vad det innebär för minnesarbetet – hur och vad slags minnen man minns – att man tillhör en underordnad eller förtryckt grupp (svart, kvinna, homosexuell). Detta berörs dock i en artikel av Carole Anne Taylor (1993) där hon hävdar att förtryckta grupper ofta inte vill eller kan minnas, vilket tolkas som ett uttryck för motstånd mot den objektivering, underordning eller förtryck som genomsyrar deras erfarenheter och sålunda minnena härav. Man glömmet för att överleva och för att erhålla värdighet. Och då man minns, kan det outhärdliga göra minnet osammanhängande eller fragmentariskt. Denna ovilja mot att minnas och sätet att minnas då det i alla fall görs, känner vi igen från litteraturen om sexuella övergrepp. Freeman har också ett exempel på en sådan självbiografi med i sin bok och han använder det för att visa hur det förgångna kan arbeta och bestämma vad som kan minnas och förstås. Nutiden har med andra ord inte alltid full kontroll utan samspekar med det förgångna.

Att minnas, särskilt skriftligen, är inte bara att vinna något – på gott och ont – det är också att förlora något. Man kannibaliserar livet för dess delar och när

man skrivit ner minnena kan man inte komma ihåg något annat än det som är skrivet, det låser fast minnet. Och kanske låser det också fast framtida erfarenheter genom att dessa blir till – registrerade och reflekterade och ihågkomna – i ljuset av gamla minnen.

Freemans bok innehåller många reflektioner om vad minnen och att minnas är för något. Då hans intresse ligger på en förståelse av jagets konstruktion och hans material utgörs av självbiografier, är det dock huvudsakligen minneskedjor och inte enskilda minnen som står i fokus. Tolkning i ett utvecklingsperspektiv med åtföljande krav om sammanhang, stadier och ordning kommer därmed att spela en större roll än om fokus ligger på ett enskilt minne. Även om jag tror att grovt sett samma principer kan antas göra sig gällande då vi arbetar med ett enskilt minne, så öppnar det sistnämnda för en närmare och mindre förberedd kontakt med det förgångna. Detta gäller inte minst om temat för minnesarbetet inte är självvalt. Men analysen följer alltid minnet som en skugga och driver både minnet och berättelsen framöver.

Som förprojekt

Det är inte alltid man har möjlighet att få andra med sig på ett minnesarbete på det tema som man själv brinner för. Alternativet kan då vara att försöka tillämpa några av dess tekniker men i form av ett individuellt projekt. I ett forskningsprojekt om sexuell trakassering gjorde vi just detta. Några av projektmedarbetarna, men inte alla – kanske beroende på att vi då inte kände varandra närmare – kände ett starkt behov av att få pröva metoden på detta tema innan vi satte igång med den egentliga undersökningen. De individuella minnesarbeten vi gjorde kom dock att få avgörande betydelse för samtliga medarbetares förståelse av sexuell trakassering och sålunda för forskningsprocessens och projektets utformning som helhet. Mot den bakgrunden såg vi i efterhand på dem som värdefulla *förprojekt* och lanserade dem som en variant på minnesarbetsmetoden (Bransæter & Widerberg 1992).

Minneshistorierna i denna bok – del I och del II – har till sin utformning inspirerats av de insikter dessa förprojekt gav och jag vill därför, inför en diskussion av de kunskapsanspråk jag menar dessa minneshistorier kan göra anspråk på, kort redogöra för hur vi utförde dem och vad vi lärde.

Vi var två som gjorde sådana förprojekt. Rønnaug Sørensen arbetade med minnen som gällde sexuell trakassering på arbetsplatsen och jag själv med minnen rörande sexuella övergrepp över huvud taget. Under ett halvt år skrev vi ner alla händelser eller situationer vi kom ihåg. Vi ansträngde oss enligt Haugs uppmaningar att vara så konkreta som möjligt då vi skrev ner våra minnen och att vänta med analysen till efteråt. I analysen fokuserade vi oss på *vad* vi kom

ihåg, *hur* vi kom ihåg situationen ifråga och hur vi *idag* ser på den i jämförelse med hur vi uppfattar att vi *då* såg på den.

Av mina minnen och den efterföljande analysen lärde jag bland annat följande:

1. Jag kom ihåg händelser som jag hade glömt. Minnena kom inte tillbaka alla på en gång, utan dök upp under en längre tidsperiod. I forskningen där man använder sig av minnen måste sålunda data samlas in under en längre tidsperiod, till exempel med hjälp av flera intervjutillfällen.
2. Jag blev överraskad av mängden och variationen på övergreppen. Har andra kvinnor varit med om lika mycket?
3. En av händelserna hade jag problem med att definiera som övergrepp, även om det var helt klart att de varit oönskade från min sida. Frågan om språket och ordens patriarkala meningsförståelse blev därmed tydlig. En medvetenhet härom är självklart av stor betydelse i forskningssammanhang.
4. Flera händelser uppfattade jag som klara övergrepp trots att inget hade hänt – händelser med intensivt hot under en längre eller kortare tidsperiod (förföljd, instängd).
5. Jag skämdes, och skäms fortfarande, för flera av händelserna och har inte velat berätta om dem för någon. Detta trots kunskapen och insikten om att det inte var mitt fel. Om jag hade blivit intervjuad hade jag antagligen inte heller berättat om dem utan endast om de händelser jag kunde vara ”stolt över”, dvs då jag inte varit dum eller naiv. Dum och naiv betyder här att jag hade uppfört mig som om kvinnoförtryck och sexuella övergrepp inte existerade och kvinnor kunde lita på män. Om mitt sätt att förhålla mig till mitt tidigare liv också gäller för andra kvinnor så måste forskningen organiseras runt detta faktum.
6. Det väckte frågor om hur jag innerst inne egentligen ser på kvinnor som utsatts för sexuella övergrepp (menar jag att de – i likhet med mig själv – har skulden?). En massa känslor som jag egentligen inte ville kännas vid kom upp till ytan. Jag upplevde känslor av förakt för både fula och vackra kvinnor, både för dem som visar upp det de har och för dem som inte gör det, för dem som klarar könsspelet och för dem som inte gör det.

Rønnaug Sørensens arbetsmetod avvek något från min, genom att hon skrev om historierna flera gånger och använde både jag-formen och tredjepersons-formen. I likhet med mig fann hon dock att de händelser som först kom upp till ytan var de som hade haft ett positivt utfall medan de händelser som hon skämts för eller fortsatt skämdes för, till exempel för att hon varit godtrogen, var mycket svårare att få grepp om. Hon fann dessutom att:

1. Förhållandet mellan henne och den manlige förövaren var speciellt svårt att få grepp om. Vad var det för slags relation? Vad blev egentligen sagt och gjort?
2. Hon fick ett behov av att skriva historierna snällare, inte så allvarliga som de kanske egentligen var. Skulle hon skriva dem ärligare så blev hon tvungen att omvärdera sin självuppfattning och detta väckte ett stort motstånd. Hon blev trött, irriterad och försökte hitta på alla möjliga ursäkter för att slippa ifrån minnesarbetet. Dylika reaktioner och belastningar hos forskningssubjekten måste man sålunda räkna med, förbereda sig på och ta ansvar för.
3. Hon upptäckte att det var viktigt att vara ytterst konkret i beskrivningen av händelsen ifråga. Det blev nödvändigt att närma sig historien från olika håll då kontexten visade sig viktigare än hon först trott, inte minst gällde detta i samband med egen definition av handlingsmöjligheterna i situationen ifråga. Flera konkreta sätt att gripa sig an en och samma händelse måste följaktligen till om man ska få fram en kontextuell förståelse av offrets definition av händelsen.
4. Hon upptäckte att själva språket blev ett hinder. Hur sätter man ord på det osagda? Stämningar, gester, blickar mm är viktiga led i kommunikationen mellan människor, kanske i synnerhet mellan könen och när det gäller sexualitet. Kan det osagda sägas gälla den språklöshet som täcker de förhållanden som samhället definierar som onämnbara? I forskning om sexuella trakasserier måste detta onämnbara särskilt försöka fångas.

Minnesarbetet för denna bok

Förprojektet om sexuella övergrepp väckte mitt intresse för de vidare sammanhangen runt dessa situationer och då särskilt för mina minnen om sexualitet över huvud taget. Sommaren 1991 påbörjade jag sålunda ett minnesarbete på vad jag benämnde som min sexuella historia. Samma tillvägagångssätt som jag använt i förprojektet tillämpades även här. Alla situationer som kom upp till ytan skrevs ner, huller om buller, utan censur och analys och så konkret som möjligt. På samma sätt gjorde jag med minnesarbetet på min kunskapshistoria men här fann jag det ibland svårare att minnas en specifik och tydlig situation eller händelse. Följden blev att jag i detta minnesarbete tillät mig att skriva fler analyserande historier, ofta för att beskriva långa tidsperioder. Men även här försökte jag låta allt komma upp till ytan och att inte censurera.

Tanken med dessa båda minnesarbeten var inte primärt att de skulle utgöra förprojekt för egentliga undersökningar om kvinnors sexuella historia och deras kunskapshistoria och sammanhangen dem emellan, vilket de naturligtvis *också*

kan användas som. I första omgången var jag bara nyfiken på vad jag hade för minnen på dessa teman. När så minneshistorierna väl låg där, lockade de till analys av de relationer som, så att säga, låg inbäddade i historierna och som kunde förklara minnena. Och jag såg då *också* ett sammanhang mellan dessa relationer och hela det feministiska projektet i forskningssammanhang. Sålunda beslöt jag använda mina minneshistorier som ett slags empiri för att diskutera frågor om kunskapsproduktion i ett feministiskt perspektiv. Frågan är dock hur legitimt detta tillvägagångssätt är: om och på vilka villkor detta låter sig göras. Ett sätt att ta ställning härtill är att mot bakgrund av vad som ovan sagts om minnen diskutera mina minneshistoriers kunskapsstatus.

Att använda minnesarbetsmetoden för att skriva egna minnen på ett tema är en ny genre. Det både är och inte är en typ av självbiografi. Självbiografier startar med slutpunkten och rekonstruerar en utveckling av jaget i dess perspektiv. Tidsperioden kan vara lång eller kort, det kan handla om en dag eller om hela ens liv, och det kan ha hänt för länge sedan eller helt nyligen. Gemensamt för självbiografier är dock att utvecklingsperspektivet och jaget i dess perspektiv står centralt. Minneshistorier enligt minnesarbetsmetoden däremot har inte detta som utgångspunkt och målsättning. Det är en metod som tvärtom kan användas för att bryta upp föreställningen om jaget som en enhet och föreställningen om dess utveckling, något jag ska återkomma till. Det är med andra ord en genre som inte syftar till kunskap om jaget eller individen

som enhet eller helhet. Syftet är i stället att via analys av ett konkret minne synliggöra hur en erfarenhet blir till.

En del av mina minneshistorier (de som beskriver en konkret situation) har denna karaktär av synliggörande av en erfarenhet, medan åter andra historier är av mer självbiografiskt slag (de som beskriver en längre tidsperiod). Rösterna i dem blir olika. När jag går in i och minns en konkret situation kommer de känslor, bilder och det språk jag då hade för situationen upp till ytan. Och detta kan jag skriva ner – även om jag kan tycka det är dumt eller barnsligt – för att synliggöra just hur jag minns att det var och kändes då. Hur väl jag lyckas med detta blir avgörande för hur ärlig redogörelsen för minnet känns. Detta innebär *inte* att inte också min förståelse av situationen idag blandar sig in och gör sig hörd, bara att jag medvetet anstränger mig för att låta den rösten tala. I varje minneshistoria talar sålunda olika röster och innebörden då och nu blandas. Ofta är jag inte säker på hur mycket det är av vad. Till och med minnets innehåll – och inte bara dess språk – kan bli tveksamt. Minns jag rätt? Minns jag mer eller mindre? Minnen och minneshistorier kan med andra ord aldrig användas för att uttala sig om hur det verkligen var. Men de kan användas som en metod för att återvända till något som är av betydelse för ens väg framöver. Att minnas är att ge mening åt något och detta sker i ett komplicerat samspel mellan den mening man tycker sig höra från det förgångna och den mening man har av det idag.

Feministisk teori har satt mig på spåret

av teman för minnesarbete och indirekt för den mening och tolkning jag ger minnena. I det avseendet kan man tala om ett cirkelresonemang: teorin styr empirin som sen bekräftar teorin. Som en grov modell för kunskapsproduktion tror jag att cirkelresonemang är en riktig bild av ett inte bara ofrånkomligt utan fruktbart tillvägagångssätt. Det är när cirkelresonemangen inte ger något nytt som de blir problematiska. Ett sätt att garantera att såväl empiri som teori kan ge något nytt är att upprätthålla deras ömsesidiga oberoende och spänningsförhållande. Teorierna har i mitt fall inte tillåtits styra minnesarbetet direkt. De har mer fungerat som vägvisare, medan vägen varit upp till minnena att upptäcka och rekonstruera.

Det jag ovan sagt om minneshistorierna, som återberättandet av en erfarenhet och dess teoristyrning, kan i grova drag sägas gälla allt empiriskt material som baseras på insamlade erfarenhetshistorier. Minnesarbetsmetoden behäftas i de avseendena inte med fler ”problem” än erfarenhetshistorier nedtecknade via vanliga intervjuundersökningar. Den har dessutom vissa uppenbara fördelar. Genom att forskningssubjektet får tala själv öppnar det upp för hennes olika röster, vilka lätt osynliggörs eller försvinner i intervjuundersökningar där intervjuarens röster dessutom blandas in och gör det hela mer till en enda gröt. Minnesarbetsmetoden synliggör med andra ord fler av de tolknings- och meningsbärande leden och relationerna och skulle i sig kunna användas för att problematisera och vidareutveckla intervjumetoden.

Att det är subjektet själv som talar, gör

talet sålunda inte mer eller mindre sant eller ursprungligt än en annans tal om henne. Bägge parter utgör en kör av röster som tillsammans ger en viss röstbild. Skillnaden är bara att olika metoder tillåter oss att urskilja dessa röstköror i olika hög utsträckning. För mina minnen hade röstkören inte påverkats om det var *en annan* som gett mig i uppdrag att utföra minnesarbete på de teman som jag här gjort. Om personen ifråga däremot hade bestämt *andra teman*, så hade röstkören fortsatt varit min och inte hennes, men bilden av temana och mig hade varit en annan. Att en annan person, som gjort minnesarbete på *mina teman*, hade producerat andra minnen än mina säger sig självt men är inte desto mindre viktigt att poängtera.

Att bara bygga på en persons minneshistorier på ett tema har dock den uppenbara nackdelen att materialet inte blir så brett och varierat som det kan förväntas bli om flera personer fått minnas. Dessutom kan en persons minnesarbete, å la det jag här gjort, osynliggöra andra viktiga dimensioner som klass, ras och heterosexualitet. Och därmed i sin tur dessa dimensioners inverkan och samverkan med könsdimensionen. I vilken utsträckning mina minneshistorier och därmed min förståelse av kön är präglade av klass, ras och heterosexualitet, kunde arbetarklass, invandrare och lesbiska kvinnor sålunda ha synliggjort genom sina minneshistorier. Ett kollektivt utfört minnesarbete där deltagarna representerade sådana dimensioner kunde ha nyanserat, specificerat och historiserat de sammanhang och relationer jag lyft fram. Även om relationerna i mina minneshistorier varit centrala för analysen

kan följaktligen den variant av minnesarbetsmetoden jag här använt inbjuda till etnocentrism eller heterosexism och till ett osynliggörande av den position från vilken subjektet talar. Ett garanterat synliggörande av positioner förutsätter att flera positioner får komma till uttryck.

Den bild mina minneshistorier ger är därför troligen fångad utifrån den klass, ras och sexuella position jag konfronteras med och intar. Kvinnor som förhåller sig till likartade positioner kan förväntas dela denna typ av minnen även om de givetvis har olika konkret innehåll på grund av den komplicerade erfarenhetsmassa som varje person utgör. Delar och mönster kan sålunda vara lika sanna för andra kvinnor som för mig. Och de är lika lite en bild av dem som av mig. Minneshistorierna utgör nämligen långt ifrån den enda eller sanna bilden av mig. Jag är naturligtvis mycket mer och mycket annat. Hade andra teman stått i fokus hade bilden av mig blivit en annan.

Litteratur:

Crawford, June et al: *Emotion and Gender*, Sage 1992.

Freeman, Mark: *Rewriting the Self*, Routledge 1993.

Haug, Frigga: *Female Sexualization*, Verso 1987.

Sex i arbeid(et), Marianne Bransæter & Karin Widerberg (red.), Tiden forlag 1992.

Taylor, Carole Anne: "Positioning Subjects and Objects: Agency, Narration, Relationality", *Hypatia*, vol. 8, 1993:1.

Not

Texten ingår som kapitel 10 i Karin Widerbergs bok *Kunskapens kön. Minnen reflektioner och teori*, utgiven på Norstedts förlag 1995. Vi tackar författare och förlag för tillstånd till återpublicering.

©Karin Widerberg och Pax förlag